

Počítačová lexikografie

PLIN059

Mgr. Dana Hlaváčková, Ph.D.

Mgr. Jakub Machura, Ph.D.

Počítačová lexikografie

- od klasické lexikografie k počítačové
- webové formuláře a aplikace
- značkovací jazyk XML
- ukázky

Klasická lexikografie – tvorba slovníků

- 1891 – Česká akademie věd a umění
- 1911 – **Kancelář slovníku jazyka českého**
- započal sběr slovníkového materiálu
 - excerpční lístky (próza, poezie, odborná literatura, publicistika)
 - z textů od r. 1770
 - **Lístkový lexikální archiv**
 - 1911–1991 **8 696 850** excerpt
 - v 2007 dokončeno skenování

Ústav pro jazyk český AV ČR, Letenská 4, Praha

výdělkářský adj.
-é listy

kteří si hledí jen
výděleku

Jak to dopadne s Hoburgem jest všeobecnou otázkou. Listy různých
vlád včelí jaké zprávy o jeho situaci rozbrušují a jiné listy výz
dělkářské bari tím své čtenáře a otiskují, jakoby to byla pouze
záležitost jednoho dobrodruha s modrou krví a ne celého národa,

1887 Rovnost III

17, 135a (-)

Ústav
pro jazyk český

Heslo:

Alda, Jan

Opis titulu knihy:

Jan Alda

Duha nad námi.

České básně, svazek 108

Signatura
a vlastník knihy

636/W 1442

Ustar

*První vydání v počtu 2000 výtisků vydal
Československý spisovatel, výtisk Orbis, zář. 03 v Praze VII*

Rok původního
vydání:

1952

Zkratka: *1952 J. Alda, Duha (Alda)*

Počet stran a formát:

Excerpoval:

Dr. Jandky

90

Způsob excerfování:

prabírky

Schválil:

Dr. Šelcl

Počet lístků:

8

urychlití dok.

~ krok výstavby armády.

Upřímná láska a starostlivá péče našeho pracujícího lidu o věci armády, vydatně pomohla naší armádě urychlit krok její výstavby.

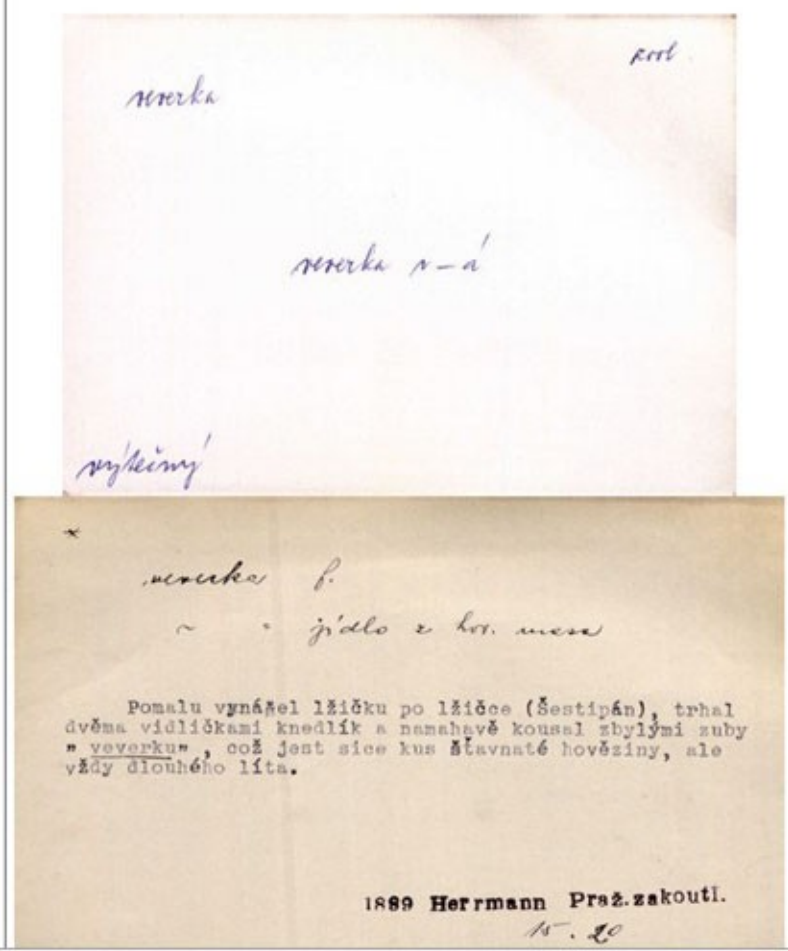
1951 Československo

9. 2b.

/Dr Alex. Čepička./

- **veverka**, -y f. malý lesní hlodavec, žijící na stromech a vyznačující se mrštností. Veverky běhaly po větvích. Háč. Měla i veverku krotkou, ale rozpustilou. V. Mrš. K večeru přicházivala Kristla, děvče jako karafiát, čiperná jako veverka. Něm. Veverkou vyšplhal se až k samému vrcholu mrštně. Šmil. Zool. veverka obecná druh ssavců z čeledi Sciuridae, *Sciurus vulgaris*. **D** Zeměd. chmelařský přístroj na upevňování drátěnek na hlavním drátu. **D** Zbož. druh hovězího masa ze střední části bránice.

Zobrazeny karty 1-3 z celkem 124

Klasická lexikografie – tvorba slovníků

- 1891 – Česká akademie věd a umění
- 1911 – **Kancelář slovníku jazyka českého**
- započal sběr slovníkového materiálu
 - excerpční lístky (próza, poezie, odborná literatura, publicistika)
 - z textů od r. 1770
 - **Lístkový lexikální archiv**
 - 1911–1991 **8 696 850** excerpt
 - v 2007 dokončeno skenování
 - **kartotéka <https://psjc.ujc.cas.cz/>**

Slovníky – typologie

- encyklopedické a jazykové
- výkladové a překladové
- diachronní a synchronní
- preskriptivní/normativní a deskriptivní
- retrográdní
- frekvenční
- tezaury
- nářeční, frazeologické

Klasická lexikografie – tvorba slovníků

- 1935–1957 *Příruční slovník jazyka českého (PSJČ)*
 - v té době je k dispozici již 5 500 000 lístků
 - 9 svazků, 250 000 hesel
- 1946 založen **Ústav pro jazyk český**
- 1958–1970 *Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ)*
 - 4 svazky, přes 190 000 hesel
 - v r. 1989 v 8 svazcích
- 1978 *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (SSČ)* – kodifikační
 - téměř 50 000 slov

Klasická lexikografie – tvorba slovníků

- excerpta – výběr heslových slov, uvádění příkladů použití (často beletrie)
- psaní slovníku podle abecedy různými autory (nevyváženost)
- slovníky pouze v tištěné podobě v několika vydáních
- až SSČ vzniká v elektronické podobě
- struktura slovníkového hesla je často nekonzistentní

Slovníkové heslo SSČ (1978)

- **zámek¹**, -mku m **1.** zařízení (ovládané klíčem) umožňující něco zamknout, zavřít: z. na dveřích; patentní, visací, dozický z.: zavřít na z. ♦ (zavřít, být zavřen) na tři z-v. na pět, devět, desatero z-ů důkladně, nedobytně **2.** jiné zařízení sloužící k uzavření, upevnění, spojení ap.: z. lovecké pušky; zámkový příd.: z-é pero; **zámeček¹**, -čku m zdrob.
- **zámek²**, -mku m rozlehlá výstavná budova, někdejší šlechtické sídlo: renesanční z.; z. Hluboká ♦ (stavět si) vzdušné, větrné z-y (dělat si) plané naděje; **zámecký** příd.: z-á věž; z. park; bývalí z-čtí páni; **zámeček²**, -čku m zdrob.

Počítačová lexikografie

- využití počítačových nástrojů
- využití elektronických zdrojů jazykových dat
- **tvorba a editace slovníků**
 - webové formuláře
 - lexikografické stanice
- **jazyková data**
 - korpusy, výběr heslových slov, příklady užití, frazeologie, sémantické informace
- **prohlížení slovníků**
 - webová rozhraní

Počítačová lexikografie – typické rysy

- možnost zpracovat velké **množství** dat
- **rychlost** zpracování
- orientace na užívání slov v **reálném kontextu**
- **multimediální** slovníky
- zachycení **aktuálního stavu** jazyka
- je možná proměna struktury slovníkového hesla
- vysoká konzistence
- uživatelské rozhraní – **GUI** (Graphical User Interface)
- **XML** – e**X**tensible **M**arkup **L**anguage (rozšiřitelný značkovací jazyk) – zakódování slovníkového hesla
- možné převody do dalších formátů (PDF, HTML)
- **multiplatformnost**

terrorismus

[-iz-] (dř. též -ism), -mu m. (z lat.) *způsob vlády vymáhající terorem poslušnost; hrůzovláda, krutovláda, despotismus*: vojenský t.; nesnesitelný t.; demagogie a t.; přen. expr. to je t., nedejte si to líbit

<entry>

<hw>

<orth>terrorismus</orth>

</hw>

<senses>

<sense>

<def>způsob vlády vymáhající terorem poslušnost</def>

<def>hrůzovláda</def>

<def>krutovláda</def>

<def>despotismus</def>

<eg>vojenský terorismus</eg>

<eg>nesnesitelný terorismus</eg>

<eg>demagogie a terorismus</eg>

<usg type=style>přen.expr.</usg>

to je terorismus, nedejte si to líbit

</eg>

</sense>

</senses>

</entry>

Počítačová lexikografie

- **XML**
 - počáteční a ukončovací značky
 - možnost zanořené struktury
- **DTD** (Document Type Definition) – popis použitých značek
- heslové slovo – headword – lemma
- **lemma** = základní tvar slova
 - substantiva – nominativ singuláru (nom. sg.)
 - adjektiva – nominativ singuláru maskulina (nom. sg. masc.)
 - slovesa – infinitiv (inf.)

Současné slovníkové platformy

- **Elektronické slovníky a zdroje ÚJČ AV ČR**
 - <http://ujc.cas.cz/>
- **LEXIKO** – webové hnízdo ÚJČ AV ČR
 - www.lexiko.ujc.cas.cz
 - <https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/> (databáze heslářů)
- **DEB II (Dictionary Editor and Browser)**
 - <http://deb.fi.muni.cz>
 - CZPJ FI MU Brno
 - Martin Povolný, Aleš Horák, **Adam Rambousek**
 - klient-server, servlety, webové rozhraní, XML
 - **klienti** – TeDi, DEBVisDic, DEBDict, DEBWrite, NESČ
- **LEXONOMY**
 - <https://www.lexonomy.eu/>